

На початку 2000-х зміцнилася тенденція гібридного залучення до енвайронменту елементів контекстуальності, інтерактивності й акціонізму. Разом з тим значно посилилася роль образності, запозиченої безпосередньо з медійного простору. Зростає схильність до розважальності, гротеску, театральної буфонади, тілесності, еротичності.

1. *Вишеславський Г.* Сучасне візуальне мистецтво України періоду постмодернізму // Нариси з історії образотворчого мистецтва України ХХ ст. Книга друга. — К., 2006. — С. 433–436, 449–454.

2. *Bateson G.* Vers une écologie de l'esprit [1972], 2 vol. — Paris, 1980.

3. *Dennett D. C.* Théorie évolutionnisme de la liberté [2003]. — Paris, 2004.

4. *Hillaire N.* L'Expérience esthétique des lieux. — Paris, 2008.

5. *Amev C.* Mémoire archaïque de l'art contemporain. — Paris, 2003. — P. 167–177.

6. *Горський С.* Мітоформи // Буклет виставки. — Львів, 1994.

7. *Кульчицький М.* Supermarket // Портфоліо: Искусство Одессы 1990-х. Сб. текстов. — Одесса, 1999. — С. 127.

8. *Филоненко А.* Ольвия. Реконструкція пространства // Владимир Батов. Ольвия. Реконструкція пространства. Каталог произведений. — Ольвия, 2000. — С. 41.

9. *Вишеславський Г.* Деякі складові Нет-арту у практиці енвайронменту. Акції київської мистецької групи «Фіктивна галерея. Експедиція» // Сучасне мистецтво: Наук. зб. — К., 2004. — Вип. I.

Любов ДРОФАНЬ

*старший науковий співробітник ІПСМ НАМ України,
кандидат філологічних наук*

«КНИГА ХУДОЖНИКА» У ПРОСТОРІ МИНУЛЕ/МАЙБУТНЄ

«У вигляді друкованого слова думка стала довговічною, як ніколи: вона крилата, невловима, незнищенна», — так сказав про книжку Віктор Гюго. А ще книжка — це витвір мистецтва, над яким спільно працюють багато фахівців: видавців, авторів тексту, художників, дизайнерів, редакторів. Тобто книжка є спільним продуктом праці багатьох людей.

«Книга художника» як синтетичний вид мистецтва стала своєрідною ланкою, що поєднала в єдине ціле літературу і образотвор-

че мистецтво. Відбувається, отже, взаємодія, злиття, перетікання одного виду мистецтва в інший, переплетення, здавалось би, зовсім різних явищ — новаторського витвору письменника і художника. Тож зовсім не випадково у 1965 р. Інститут сучасного мистецтва в Лондоні організував виставку під промовистою назвою «Між поезією і живописом», на якій яскраво сфокусувалася загальна для митців обох видів мистецтва сфера.

Посилаючись на тезу Ніцше про те, що «життя — це ніщо інше, як інтерпретація», французький філософ Поль Рікер пішов далі у визначенні *інтерпретації*. У праці «Конфлікт інтерпретацій» він зауважив, що «інтерпретація... є роботою думки, що полягає у перетворенні смислів таємних в смисли виявлені, показує рівень значень, що містяться в значенні буквальному». І розглядав «тлумачення як інтерпретації прихованих смислів». У цьому семантичному просторі перебуває й означений предмет дослідження — «книга художника», адже митець, інтерпретуючи явний чи прихований зміст тексту, творить власне прочитання — «перекодовує» на свій розсуд запропоновану автором смисловою структуру. І тоді текст уже відходить на маргінеси, а сам процес читання стає процесом зчитування інформації. Зображення, вміщені в книжці, є своєрідним порогом, за яким, із залученням уяви і фантазії, починається творення нової інформації. Тобто завдяки митцеві відбувається нове читання, а радше — перепрочитання смислової інформації, інтерпретація відомих сюжетів.

Творячи в сучасних умовах, художник виступає у ролі першодікривача, «скасовувача» усталених правил і державних поліграфічних стандартів. Мистецькими засобами він намагається проставити власні акценти, фактично переписує твір на власний розсуд, спонукаючи таким чином звернутися до першоджерела. Тоді виникає можливість порівняти два варіанти тексту — авторський, первісний, і трактований художником, вторинний. Триєдність *автор-художник-читач* набуває тоді символічного змісту, оскільки відбувається творча комунікація навіть за умови відсутності тексту як такого. Іноді книжка перетворюється з об'єкту для читання на об'єкт для споглядання. Сьогодні він може реконструювати дух часу, бути постмодерністським артефактом, який вибудовує певний простір для власної реальності, перекреслюючи історичну достовірність на основі побудови нових колізій та сюжетних історій. «Книга художника», розширюючи кордони комунікації, не зрідка спонукає до лінгвістичних студій і залучає ледь не весь простір доступних мистецтву мов — від пластичних «мов» до мови музики, жестів, азбуки Морзе, системи

Брайля тощо. Іноді книжка реконструює давні традиції, створюючи сучасні моделі старовини. Тож читач або глядач ознайомлюється з особливостями тої епохи, яку йому пропонує художник. Серед українських художників книги можна відзначити Павла Макова, Сергія Якутовича, Олега Дергачова, серед російських художників згадаємо Михайла Погарського, Евеліну Шац, Михайла Карасіка, Ігоря Йогансона, Леоніда Тишкова, Гюнель Юрана, Віктора Гоппе, Володимира Смоляра, Дмитра Саєнка, Євгена Стрелкова.

Світ сучасної «книги художника» настільки різномірний, як різномірним є навколишній простір: книжки-іграшки, книжки-об'єкти, книжки-перформанси; книжки виготовляють на особливому папері, на зрізі дерева, на цигарках, сосновій корі, на пожовклому листі, на поштових листівках і марках. За формою є книжки-стілці, книжки-скульптури, книжки-сукні, книжки-капелюхи, книжки-черевики...

Сучасний термін «книга художника» має понадстолітню історію. На зламі XIX і XX ст. у Франції виник термін *livre d'artiste*, що означає «книга художника», яка в класичному розумінні цього слова вміщує, окрім тексту, ще й оригінальну друковану графіку, як от літографію, ксилографію, офорт. Роботи художника, вміщені в книжці, набули особливої мистецької вартості. І до сьогодні графічні шедеври, такі як книжки Арістіна Майоля, Анрі Тулуз-Лотрека, Ежена Делакруа, Едуарда Мане, Марка Шагала, Огюста Родена, Пабло Пікассо, Фернана Леже, Сальвадора Далі, Анрі Матісса, кожен примірник з яких підписаний автором, видавцем і художником, експонуються у багатьох музеях світу і вважаються окремими мистецькими творами. Тираж видань становив щонайбільше 300 примірників, кожен з яких у світі має своє окреме місце експонування. І навіть у найбільших музеях світу зберігаються лише одиничні екземпляри, що надто утруднює вивчення такого яскравого феномена.

Започаткування цього напряму французького мистецтва пов'язують з ім'ям відомого видавця, галериста, колекціонера, продавця творів мистецтва (маршана) Амбруаза Воллара. Об'єднавши у книжковій формі графічні роботи відомих майстрів, він став основоположником культурного феномена — «книги художника» і по суті створив новий мистецький жанр. Видатні майстри пензля, не знайомі з правилами творення книжкових ілюстрацій, витворили нову книжку не менш знаменитих майстрів слова — Стефана Малларме, Гійома Аполлінера, Луї Арагона, Оноре де Бальзака, Поля Верлена, Едгара По, Й.-В. Гете, Октава Мірбо, Андре Мальро. Спеціально до цих видань виготовлявся і папір з водяними знаками, що вказували на назву видання, і добирав-

ся окремий шрифт. Текст густо оздоблювався гравюрами, які не тільки ілюстрували сам текст, а не зрідка й доповнювали його, тлумачили, а то й ставали самостійною частиною видання, що віддруковувалося іменитими друкарями на офортних і літографічних станках. У найкращих палітурнях робилися вручну також оправа книжок та футляри.

Пізніше «книга художника» стала ареною для майстрів новітніх течій і напрямів ХХ ст., експериментальним майданчиком, де можна було долати кордони жанрово-видових різновидів художнього висловлювання, традиційних форм образотворчості. Художники почали активно на свої полотна вводити текст, поети ж, навпаки — почали малювати віршами візуальні форми, що пізніше сформувалося в конкретну поезію.

У Європі після Другої світової війни «книга художника» об'єднала митців багатьох країн у намаганні підтримувати міжнародні зв'язки для розповсюдження нетрадиційних ідей у мистецтві, використовувати книжку як можливість експериментувати з формою. Під впливом теорії модернізму «книга художника» набуває подальшого розвитку.

В американській і англійській традиціях «книга художника» трансформувалася як *artist's book*, що з'явилася в 60-х рр. ХХ ст. У 1970-ті, у період сплеску соціальної і політичної активності, недорогі і доступні зразки книги художника були своєрідним виявом дематеріалізації соціального об'єкта, стали ареною творення експериментальних форм.

Сучасний термін «книга художника» увібрав у себе різноманітні досягнення попередників і передбачає крім книжок, виконаних класичним способом, книжки-об'єкти (навіть єгипетські піраміди, китайські храми, буддійські святині, помережані письменами і ідеограмами, можуть слугувати першоосновою книг-об'єктів, адже несуть у собі певну інформацію). Книжка втрачає традиційну форму і може обійтися без друку, паперу і взагалі без тексту. У визначенні, що ж таке «авторська книжка», має бути присутня не форма, а внутрішній зміст і зовнішнє сприйняття. Але з іншого боку, «книга художника» залишається рукотворною формою, таким собі авангардним носієм інформації — візуальної чи текстової. Якщо втрачаються традиційні елементи книжки — текст, палітурка, ілюстрації, — тоді і зникає сама книжка, і пропонуваній на розгляд об'єкт стає простим носієм інформації. От у цих межах, тобто в межах форми, і має відбуватися трансформація авторської книжки. Художник перетворюється і на автора тексту, і на конструктора, і на ілюстратора, використовує книжну форму

як інструмент самовираження — може взяти за основу як власні тексти, так і літературні, трансформуючи їх через внутрішні чуттєві рецептори, а тому організовуючи їх за власними уподобаннями і смаками. А сама книжка тоді є вже перформансом, інсталяцією.

У співвіднесенні *текст-ілюстрація* текст, з одного боку, виконує насамперед роль мотивації. Але, з іншого боку, графічна частина книжкового проекту є паралельною частиною тексту, а тому позбавленою безпосереднього ілюстрування. Книжку художник творить як цілісний організм, в якому текст виконує почасти другорядну роль або роль закодованого певного послання, девізу, кредо тощо. Ще один надзвичайно важливий аспект у питанні про книгу художника. Книжка, виконана ледь чи не в єдиному примірнику, є нагадуванням про *смерть* книги, як це було про *смерть* автора. Книжка стає унікальним джерелом знань, яке навіть не можна взяти до рук — її місце лише під склом на виставковому стенді. Отже, книга художника — це свого роду спроба реанімувати книжковий жанр на сучасному мистецькому рівні, а тому зовсім не важливе її наповнення — текст. Для художників, які працюють у цьому жанрі, домінуючими стають форма, невеликий наклад, рукотворні елементи, ілюстрації і, звичайно ж, безмір фантазії.

Нещодавно в Музеї книги та друкарства України відбулася виставка, яка ознайомила відвідувачів з творчістю українських художників, котрі працюють в мистецтві книги, темою якої є час і простір (Олена Турянська, Настасья Шигаєва, Юлія Табенська, Віталій Мітченко, Андрій Сакур, студенти та випускники Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, Української академії друкарства). Демонструвалися також творені художниками збірки поезій, приклади сучасного мистецького самвидаву та театральний часопис.

Тетяна ЗІНЕНКО

старший викладач Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

ПОЛТАВСЬКА ШКОЛА ХУДОЖНЬОЇ КЕРАМІКИ У КУЛЬТУРОТВОРЧОМУ СТАНОВЛЕННІ РЕГІОНУ Досвід, реалії, перспективи

Саме поняття мистецької школи в сучасному світі є досить дискусійним. Традиційно під школою розуміється система певних сти-